

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 18 (1065) 2 ТРАЎНЯ 2012 г.

290 гадоў з дня нараджэння Станіслава Радзівіла

Станіслаў Радзівіл (3 траўня 1722, мяст. Дзятлава, Слонімскі павет (цяпер Дзятлаўскі раён, Гарадзенская вобласць) — 22 красавіка 1787 — дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ. Унук Дамініка Мікалая Радзівіла, сын Мікалая Фаўстына Радзівіла, наваградзкага ваяводы.

Генерал-лейтэнант кавалеры, маршалак Трыбуналу ВКЛ. Крайчы ВКЛ з 1752 г., падкаморы літоўскі з 1759 г. Кавалер Ордена Белага Арла. Пасол на соймы 1750, 1760, 1762, 1767, 1776 гадоў. Быў кіраўніком группоўкі Радзівілаў у Навагародскім ваяводстве, Слонімскім, Ваўкавыскім і Лідскім паветах, адказваў за выбары радзівілаўскіх прыхільнікаў на мясцовых сойміках. Ваяваў з прыхільнікамі Барской канфедэрацыі. Меў маёнткі ў Навагародскім, Віленскім і Троцкім ваяводствах.

Быў у шлюбзе з Каралінай Пацей, ад шлюбу меў дзвюх дачок: Ганну і Францішку.

Першы адказ дэпутата

НАЦЫЯНАЛЬНЫ СХОД
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ДЭПУТАТ

ПАЛАТЫ ПРАДСТАЎНІКОЎ

11.04.2012 № 10

на №

НАЦИОНАЛЬНОЕ СОБРАНИЕ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

ДЕПУТАТ

ПАЛАТЫ ПРЕДСТАВІТЕЛЕЙ

Старшыні Асіповіцкай раённай рады
ГА «Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны»
Бародзічу С.Дз.

Паважаны Сямён Дзмітрыевіч!

Па Вашаму звароту ў дачыненні праекта Закона Рэспублікі Беларусь «Аб дзяржаўнай падтрымцы беларускай мовы ў Распубліцы Беларусь» адзначаю наступнае.

З матэрыяламі Вашага звароту накіравана канцэпцыя праекта Закона Рэспублікі Беларусь «Аб дзяржаўнай падтрымцы беларускай мовы ў Распубліцы Беларусь», у адпаведнасці з якой для разгляду ў ўстаноўленым парадку Палатай прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь праекта Закона Рэспублікі Беларусь «Аб дзяржаўнай падтрымцы беларускай мовы ў Распубліцы Беларусь» неабходна ажыццяўіць унісенне змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь.

Згодна з часткай першай артыкула 97 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь праекты законаў аб унісенні змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю Палата прадстаўнікоў разглядае толькі па пропанове Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь або па ініцыятыве не менш як 150 тысяч грамадзян Рэспублікі Беларусь, якія валодаюць выбарчым правам.

Акрамя таго згодна з палаажэннямі праекта спатрэбіца ўнісенне змяненняў і дапаўненняў амаль што па ўсе заканадаўчыя акты Рэспублікі Беларусь. У сувязі з гэтым праекты законаў, вынікамі прыняція якіх можа быць скарачэнне дзяржаўных сродкаў, стварэнне або павелічэнне расходаў, могуць на аснове часткі другой артыкула 99 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь уносіцца ў Палату прадстаўнікоў толькі са згоды Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Пры ўнісенні законапраектаў ў ўстаноўлены парадок ў Палату прадстаўнікоў яны будуць разгледжаны ў парадку, прадугледжаным заканадаўствам.

Дэпутат Палаты прадстаўнікоў
Нацыянальнага сходу
Рэспублікі Беларусь

С.І. Крыжэвіч.

Адказ дэпутата Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь С.І. Крыжэвіча не ёсьць юрыдычна бездакорным. Канцэпцыя праекта Закона Рэспублікі Беларусь «Аб дзяржаўнай падтрымцы беларускай мовы ў Распубліцы Беларусь» створана ў развіцці «Закона аб мовах...» і ніякіх змен у Канстытуцыю на погляд распрашошыкаў рэальнай не патрапіла. Патрабуе толькі адваагі і жадання.

ISSN 2073-7033

9 772 073 703 003 >

Івану Будніку - 75

Буднік Іван Фёдаравіч нарадзіўся 2 траўня 1937 г. у вёсцы Лікоўка Гарадзенскага раёна. У 1958 г. скончыў гістарычна-філалагічны факультэт Гарадзенскага педагічнага інстытута імя Я. Купалы, працаўшы настаўнікам, намеснікам дырэктара Капцёўскай сярэдняй школы, з 1973 г. звыш дваццаці гадоў — інспектарам Гарадзенскага раённага аддзела адукацыі.

У гады работы ў аддзеле адукацыі адным з кірункаў яго куратарства былі арганізацыя турыстычнай работы ў школах, кіраўніцтва школьнага музея і стварэнне новых.

У 70-80-я гады школьнага турыстычнага каманды Гарадзенскага раёна былі пастаяннымі пераможцамі і прызёрамі абласных турыстычных спаборніцтваў, удзельнічалі ў рэспубліканскіх. З 26 сярэдніх і 28 базавых школ раёна ў 1980 — 84 гадах у 15 школах працаўшы настаўнікамі і прызёрамі абласных турыстычных спаборніцтваў, удзельнічалі ў рэспубліканскіх. З 26 сярэдніх і 28 базавых школ раёна ў 1980 — 84 гадах у 15 школах працаўшы настаўнікамі і прызёрамі абласных турыстычных спаборніцтваў, удзельнічалі ў рэспубліканскіх.

У 70-80-я гады школьнага турыстычнага каманды Гарадзенскага раёна былі пастаяннымі пераможцамі і прызёрамі абласных турыстычных спаборніцтваў, удзельнічалі ў рэспубліканскіх. З 26 сярэдніх і 28 базавых школ раёна ў 1980 — 84 гадах у 15 школах працаўшы настаўнікамі і прызёрамі абласных турыстычных спаборніцтваў, удзельнічалі ў рэспубліканскіх.

Іван Буднік актыўны ўдзельнік грамадска-палітычнага жыцця раёна. Пад час выбараў розных узроўняў у 90-я гады мінулага стагоддзя займаўся каардынацияй працэсу назіранні ў выбарамі, за што меў праблемы на працы. Узначальваў раённую кампанію каманды С. Домаша на прэзідэнцкіх выбарах 2001 г.

Актыўны ўдзельнік ГА

«ТБМ імя Ф. Скарыны»,

займаючы пасады ад старшыні

раённай арганізацыі ТБМ да

намесніка старшыні абласной

рады ТБМ. Яшчэ ў 1989 г. ён

разам з З.М. Воўчакам, В.І.

Варанцом стварылі раённую

арганізацыю Таварыства беларускай

мовы імя Францішка Скарыны

імем яго імя. А.П. Цыхуна

... Улюблёны я ў сваё

зямлю», для яе напісаў два

артыкулы. Першая книга, якая

вельмі хутка разышлася, вы

йшла ў 2010 г. у серыі «Гарадзенская бібліятэка» ў Беластоку, другі том знаходзіцца ў друку. Сумесна з А.І. Кроем

у 2010 г. распрацаваў турыстычны праект «Шляхамі акадэміка Я.Ф. Карскага», адзін маршрут якога з картай-схемай ча-

сткова надрукаваны ў газете

«Перспектива» (г. Гарадня) №

99 за 2010 г. Маршрут №1 тур-

праекта таксама можна знайсці

у інтэрнэце ў турпаслугах тур-

фірмы «Мерцана». У ліпені

2010 г. па радыё «Радыё» зрабіў

краязнаўчу перадачу пра

гісторыю роднай вёскі Лікоўка,

што паблізу в. Лаша - малой ра-

дзімы акадэміка Я. Карскага.

Гісторык-краязнавец, патрыёт

свайго краю, піша

прыгожыя вершы і краязнаў-

чыя артыкулы. На малай ра-

дзіме ў в. Лікоўка мае невялікі

пчальнік, сад. Любіць пачаста-

ваць сяброву сваю смачнымі

ных суполак ТБМ. За-
прашаліся вядомыя па-
эты і пісьменнікі Г. Бу-
раўкін, У. Арлоў, М.
Скобла і шмат іншых.

Асноўнымі кі-
рункамі яго цікаласці,
пошукаў і даследаван-
няў было і застаецца
краязнаўства — гісто-
рия і культура Гарад-
зеншчыны. Ен уваходзіў у склад раённай
камісіі па складанні кнігі
«Памяць. Гродзенскі раён», у 1989-90 г. у
выніку працы ў архіве
Міністэрства абароны
СССР у Падольску
склаў для дадзенай кнігі
каля трэцяй часткі спісу
войнаў Савецкай Арміі,
загінуўшых пры вызвалені
раёна ў 1944 г. У 2006-07 гг. на аснове
працы ў Нацыянальным
гісторычным архіве
Беларусі ў Гродні і
Гарадзенскім абласным
архіве сабраў матэрыялы
для стварэння ў Грандзіцкай
базавай школе (цяпер — школа
№ 14 г. Гродні) гісторычна-
краязнаўчага музея і распрацаваў яго праект
(рэалізаваны няпоўна з-за
недахопу памяшканняў). У
2009 — 10 гг. працаўшы над
зборам матэрыялаў, укладан-
нем і рэдагаваннем двухтомнай
кнігі заслужанага настаўніка
Беларусі краязнаўца А.П. Цы-
хуна «... Улюблёны я ў сваё

зямлю», для яе напісаў два

артыкулы. Першая книга, якая

вельмі хутка разышлася, вы

йшла ў 2010 г. у серыі «Гарадзенская

бібліятэка» ў Беластоку, другі том знаходзіцца ў друку.

Сумесна з А.І. Кроем

у 2010 г. распрацаваў туры-

стичны праект «Шляхамі акадэміка Я.Ф. Карскага»,

займаючы пасады ад старшыні

раённай арганізацыі ТБМ да

намесніка старшыні абласной

рады ТБМ. Яшчэ ў 1989 г. ён

разам з З.М. Воўчакам, В.І.

Варанцом стварылі раённую

арганізацыю Таварыства беларускай

мовы імя Францішка Скарыны

імем яго імя. А.П. Цыхуна

... Улюблёны я ў сваё

зямлю», для яе напісаў два

артыкулы. Першая книга, якая

вельмі хутка разышлася, вы

йшла ў 2010 г. у серыі «Га

Алег Трусаў:

Адрозненне беларусаў ад расейцаў значна вырасла

(Інтэрв'ю карэстандэнту Радыё “Свабода” Сяргею Абламайку)

Абламайка: “На мінульмым тыдні кіраўнік сайту «Западная Русь» Ігар Зелянкоўскі заяўві, што беларусы належача да вялікай рускай цывілізацыі, што ў іх дзея мовы — расейская і беларуская, і што беларускай мове быў нанесены значны ўдар падчас беларусізацыі 20-х і 90-х гадоў, у яе тады трапілі шмат польскіх словаў, і таму народ не хоча на ёй гаварыць. Зелянкоўскі сказаў, што сапраўдная беларуская мова — гэта трасянка, і, маўляў, беларусы павінны адмовіцца ад літаратурнай мовы і перайсці на трасянку. Давайце па парадку. Ці сапраўды беларускі народ не хоча гаварыць на літаратурнай беларускай мове таму, што ў 20-я гады ўсе трапілі нейкія паланізмы? Здаецца, што і да 20-х гадоў газеты выходзілі на той самай мове, што і да 20-я.”

Трусаў: “У любым этнасе на літаратурнай мове размаўляе толькі эліта. Няма такога народу, які б увесе размаўляў на літаратурнай мове. У суседній Расеі жыхары Волагды наўрад ці зразумеюць жыхароў Разані, ад гэтага расейская мова не знікла. Любая літаратурная мова — штучная, яна ствараецца элітай. Напрыклад, старабеларускую мову стварылі ў 13-15 стагоддзі, новабеларускую стварылі ў канцы 19-начатку 20, а новая руская мова створана ў начатку 19-га.”

Абламайка: “«Западнарусы» сцвярджаюць, што рускі народ — трывадзіны і складаецца, з расейцаў, украінцаў і беларусаў. А як з пункту гледжання навукі? Наколькі важныя аргументы мовазнаўцаў, этнографаў, антраполагаў і гісторыкаў наконт гісторычнай самастойнасці беларускага народа?”

Трусаў: “Гісторычна самастойнасць даказаная яшчэ ў 19 ст., і пра гэта сведчыць расейскі перапіс 1897 году, дзе ўпершыню была ўведзеная нацыянальнасць «беларус». Дарэчы, дзякуючы тым жа «заходнерусам» на чале з Карскім. Так што расейцы прызналі нас за народ у канцы 19 ст., і пасля гэтага нічога не змянілася — больш за тое, за гэтыя 100 гадоў нашы адрозненні ад расейцаў, асабліва ў апошніх 20 год, значна выраслі, паколькі мы зноў аднавілі сваю незалежнасць.”

Абламайка: “А калі брацаў 13-15-16 стагоддзі — як суадносіцца гэтыя тры часткі «трывадзінага» народа?”

Трусаў: “Тут «заходнерусы» трохі не дамоўліваюць: спачатку было не 3, а 4 часткі. Быў яшчэ наўгародскі народ, славянскі, які меў сваю дзяржаву, што называлася «Гаспадзін вялікі Ноўгарад». Там была свая мова, свая пісьмовасць на берасцяных граматах, і пакуль маскавіты не знішчылі гэты народ, то было чатыры.

А потым маскавіты ўзяліся за суседзяў. І асабліва вілікія намаганні па знішчэнні ўкраінцаў і беларусаў былі зроблены ў 19 ст., тады і была прыдуманая гэтая тэорыя пра «тры народы — трои браты». Чамусыці расейцы ўзялі сабе тытул старэйшага брата, хаяць найстарэйшыя — украінцы, потым ідуць беларусы, а расейцы пачалі фармавацца толькі ў 12 стагоддзі. Калі ўкраінцы пачалі фармавацца ў 9-10, беларусы ў 10-11, то расейцы — самы малады з трох народоў. Больш за тое: ён самы неславянскі з трох народоў, і фармаваўся ён на базе фіна-угорскага субстрату, а потым — 250 год Залатой Арды. Так што гаварыць аб іхнім славянстве можна ў нейкай ступені ўмоўна.”

Абламайка: “Тэорыя пра трывадзіны рускі народ атрымала наўковую абгрунтаванні ў 19 стагоддзі, дык сённяшнія заходнерусы выкарстоўваюць аргументы 19 ст.?”

Трусаў: “Не толькі. Гэта тэорыя была адноўленая сталінскімі гісторыкамі ў канцы 30-х, і асабліва ў канцы 40-начатку 50-х гадоў. Бо Ленін спачатку гэту тэорыю адкінуў як варожую. Ленін з Троцкім заяўлялі аб вялікадзяржайным шавінізме, пачалі беларусізацыю і ўкраінізацыю, а калі да ўлады прыйшоў Сталін, пачалося віртанне да «трывадзінага народа», і менавіта сталінскі гісторык прыдумалі тое, чаго не прыдумалі заходнерусы: так званую міфічную «древнерусскую народноть». І росквіт гэтага міфу — 48-50 гады. Пры Сталіне і далей у савецкай гісторыяграфіі гэтае «трывадзінства» ўзмачнілася і было ўбітае ў галовы кожнага савецкага чалавека.

«Заходнерусы» — гэта маргіналы, невялічкія групы людзей, якія настальгуюць па рускім імперыялізме, у Беларусі іх адзінкі. А вось у «вялікай і недзялімай» іх не адзінкі, там на чале з Пуціным цэляя плынні адраджэння расейскага імперыялізму, так што там сілы моцныя.”

У Бабруйску русіфікавалі трамвайбусы

Непрыемным расчараваннем для неабыкавых бабруйчан зрабіліся паездкі ў трамвайбусах. Пры гэтым трамвайбусы ў славні горадзе, як і раней, ходзяць спраўна, бабруйская трамвайбуснікі заўсёды дэмантравалі добрую працу, годны ўзровень абслуговывання, ці не самы лепшы ў краіне. Аднак ужо пару тыд-

няў інфармацыя ў трамвайбусах абвяшчаецца па-руску.

З моманту ўкаранення абвяшчэння прыпынкаў рэдынфарматарам некалькі гадоў таму, трамвайбусы самага, бадай, русіфіканага горада Беларусі «размаўлялі па-беларуску». І вось, да Вялікадня бабруйчане атрымалі «падарунак». Пры гэтым, стручана

не толькі мова, але і спецыфічны бабруйскі каларыт, любоўна ўкладзены ў аўвесткі мінуйлай, беларускай, рэдакцыі. Уздымала настрой, паляпшала паездку, калі чуў такія фразы, з’інтанаваныя не без гумару, прыязні, невядомай жанчынай з прыемным голасам — «Сумленне — лепшы кантралёр», «Павага — лепшы падарунак»

ці абсалютна бабруйскае, з дасціпнасцю і пазыўнай прэзумпцыяй: «Каб пазбегнуць непрыемнай сустрэчы з кантралёрам, праверце, ці не запамятавалі Вы аплаціць праезд». Зарааз усё суха, без лірычных адхіленняў, без анікага ўяўлення пра культуру маўлення, але «опшчаняцца».

Nash kar.

Таямніцы ў назвах краін

Паходжанне назваў краін уяўляе даволі цікавую тэму для гісторыі, геаграфіі і мовазнаўства. Часта прыходзіцца месьці справу з некалькімі версіямі. Ды што хадзіць далёка за прыкладамі: колькі разнастайных меркаванняў існуе пра вытокі слова «Беларусь»!

Разгледзім факты аб паходжанні назваў некаторых сучасных дзяржаў. У шэрагу выпадкаў прыводзяцца толькі некаторыя з версій.

Алжыр — ад аднайменнай назвы сталіцы краіны. Франц. *Alger* < араб. *al Jazair* — *астравы*.

Аргенціна < лац. *argentum* — *срэбра*.

Аўстралія < лац. *terra australis* — *невядомая паўднёвая зямля*.

Афганістан — магчыма ад санскрыцкага *upra-ghanastan* — *краіна аб’яднаных плямёнаў*.

Багамы < іспан. *baja mar* — *неглыбокое мора*.

Балівія — у гонар Сімона Балівара (1783-1830), венесуэльца з трох народаў, і фармаваўся ён на базе фіна-угорскага субстрату, а потым — 250 год Залатой Арды. Так што гаварыць аб іхнім славянстве можна ў нейкай ступені ўмоўна.”

Бангладэш < санскр. *bangha* — *людзі, якія гаворяць на мове бенгалі, “дэш” — *краіна*.*

Барбадос < іспан. *los barbados* — *барадатыя* (праз шнешні выгляд фігавых дрэў на востраве).

Бацвана — ад этоніму *цвана*, асноўнаму насељніцтву краіны.

Боснія і Герцагавіна.

Раней краіна складалася з дзвюх частак. Большая — Боснія — на рацэ Босне. Меншяя — ад слова «герцаг». Гэты тытул у 1442 г. імператар Фрыдрых IV прысвоіў вяроўнаму ваяводзе краіны Стэфанду Вікчичу.

Бразілія < партуг. *brazil* — *раскаленыя вуглі*. З-за распаўсюджанага ў краіне дрэва з чырванаватым колерам драўніны.

Брытанія — ад племя брытаў.

Батыкан — ад назвы пагорка *mons Vaticanus* < лац. *vaticanari* — *прапоцтваўваць*.

Венесуэла — магчыма ад іспанскага “*маленькая Венеция*”, бо тубыльцы будавалі свае дамы на палях.

В’етнам — з в’етнамскай мовы перакладаецца як “*паўднёвая зямля*”.

Габон < партуг. *gabao* — *пальто з капюшонам*, з-за своеасаблівой формы вусця ракі Габа (Мбэ).

Гаїці — на мове індэйцаў тайна *“высокая гара”*.

Ватэмала — на мове ацтекаў *guanthe-mallon* — *месца, пакрытае лесам*.

Гвінея — магчыма: на мове берberаў *aguinaoni* — *чорны*.

Германія < ням. *Ger-dzida + Man* — *чалавек*. Славянскія назвы Німецчыны, Немцы — ад слова “*немы*”, г. зн. людзі, якія не разумеюць паславянску. Самі немцы называюць сваю краіну *Dойччланд*.

Грузія < турэц. *gurz, gurdj* — *грузіны*. Самі грузіны называюць сваю краіну *Сакартвэла* — ад назвы племя картаў. На єўрапейскіх мовах краіна называецца Джорджыя, Георгія — у гонар св. Георгія, які лічыцца заступнікам Грузіі.

Данія (Denmark) < праіндаеўрапейск. *dhen* — *нізкі* + *mark* — *памежная зямля*.

Дамініканія < лац. *Dies Dominica* — *дзень нядзеля*. У гэты дзень тыдня Х. Калумб высадзіўся на востраў.

Емен — магчыма ад араб. *umat* — *на правы бок* (адносна Мекі, свяшченнага месца мусульман) або *umut* — *шчасце, дабраславенне*.

Ізраіль — ад старажытнасіміцкага *Jsr al El* — *прамы шлях да Бога*.

Індія — ад назвы ракі *Ind* (на мове хіндзі *Sind*).

Ірак — ад старажытнасіміцкага *igrik* — *паміж рэкамі* (Міжрэчча Тыгра і Еўфрата, Двухрэчча).

Іран — ад старажытнаіранскага “*земля арыеў*”. Агуа — *свабодны, высакародны*.

Ірландыя < Eire < Iweriu — *урадлівае месца*.

Ісландыя — *земля льдоў*.

Іспанія < фінікійск. *ī - shpanīm* — *бераг, дзе водзяцца трусы (звяркі)*.

Італія — магчыма ад лац. *vitulus* — *цыяля*. З-за багацця рагатай скажыні на паўвостраве ў старажытнасці.

Каба-Вердз < партуг. *cabo verde* — *зялёны мыс*.

Калумбія — у гонар Х. Калумбы.

Камерун < партуг. *Rio de camaroes* — *рака краветак*.

Каморы < араб. *Jazir al Camar* — *востраў Месяца*.

Карэя — у гонар дынастыі Каро. Саманазва Ханчук (дзяржава Хан) або Часон (*Kraïna raninshnya spakoju*).

Кі

Моўная сітуацыя і моўная палітыка ў Шатландыі: гісторыя і сучаснасць

Уступ: канферэнцыя
ў Эдзінбургу

Да спісу міжнародных кантактаў ТБМ нядоўна дадалася Шатландыя. Прадстаўнік Таварыства беларускай мовы быў запрошаны на канферэнцыю “У ценю глабальных моў: моўны менеджмент у Шатландыі і Беларусі”. Канферэнцыя адбылася 15 сакавіка 2012 года ў сталіцы Шатландыі, Эдзінбургу.

Канферэнцыю арганізаваў Рускі цэнтр імя князёўны Дашкавай Эдзінбургскага ўніверсітэта. Увогуле, цэнтр займаеца даследаваннямі ў галіне рускай мовы ў яе культурным і сацыяльным кантэксте. Напрыклад, цэнтр ажыццяўляе даследчы праект “Глобальная руская мова”. У яго межах даследуюцца, у тым ліку, праўлемы самасвядомасці прадстаўнікоў рускамоўных мешчанскіх паславецкіх краінах, моўныя палітыкі ў дачыненні да рускай мовы і ўзнікненне яе разнавіднасцяў. Цэнтр з’яўляецца рухавіком культурнага абмену паміж Расіяй і Шатландыяй.

Канферэнцыя складалася з дзвюх пленарных сесій і круглага стала. На першай сесіі гучалі выступы, прысвечаныя Беларусі, на другой – Шатландыі. Увогуле, канферэнцыя была выдатна арганізавана. Пасля асноўной часткі удзельнікаў запрасілі на ганаровую вячэр у Стары каледж Эдзінбургскага ўніверсітэта, дзе амбэркаванне было працягнута.

Ад Беларусі прысутнічаў намеснік амбасадара Рэспублікі Беларусь у Вялікабрытаніі сп. Валер Курдзюкоў і доктар філалагічных навук, прафесар, загадчыца кафедры агульнага мовазнанія МДЛУ Зінаіда Харытончык. Выступ на беларускую тэматыку зрабіла і вядомая даследчыца Алена Гапава з Заднімечыганскаю ўніверсітэтам (ЗША). Запрошаны быў таксама рэктар Інстытуту культуры Іван Крук, але ён прыехаў не змог. У першай пленарнай сесіі выступіў таксама сп. Карл Вулхайзер з Брандзіскага ўніверсітэта (ЗША).

Спадар Уілсан Мак-Леод з універсітэта Эдзінбурга распавёў пра сучасную палітыку ў дачыненні да шатландскай гэльскай мовы. Спадарыня Крысціна Робінсан, прадстаўніца Цэнтра слоўнікаў мов скотс, расказала аб напрацоўках і перспектывах у галіне шатландскай лексікографіі. Спадар Дэрык Мак-Клюэр з універсітэта Абердзіна зрабіў нарысы сэнняшніх сітуацый з мовай скотс.

Акрамя мяне, падчас круглага стала выступ зрабіў сп. Курдзюкоў, а таксама два прадстаўнікі аддзелаў шатландскага ўраду, якія займаюцца пытаннямі гэльскай мовы і

скотс. Таксама выступіў Майл Хэнс, прадстаўнік Цэнтра мовы скотс, у пэўнай ступені аналага нашай арганізацыі.

Падрабязны аналіз выступаў не з’яўляецца мэтай гэтага артыкула. Спадзяюся, што матэрыялы канферэнцыі не ўзабаве будуть апублікаваныя. У любым выпадку, праз некаторы час мы плануем стварыць на партале ТБМ адмысловую старонку, прысвечаную нашым міжнародным кантактам, дзе размесцім, у тым ліку, прынамсі, некаторыя тэксты, прадстаўленыя на канферэнцыі.

З поўным тэкстам майго выступу на англійскай мове зараз можна азнаёміцца на інтэрнэт-партале нашай арганізацыі. Выступ пад назвай “Агляд моўной палітыкі ў Беларусі”

змяшчае аналіз і ацэнку сучаснай моўнай палітыкі і яе перадумоў, закладзеных ў 90-я гады. У ім раскрываюцца асноўныя тыпы парушэнняў лінгвістычных правоў, датычных беларускай мовы, аналізујуцца вынікі сацыялагічных даследаванняў моўных практик і стаўлення да беларускай мовы, расказваецца пра асноўныя дасягненні ТБМ і іншых арганізацый у гэтай сферы за апошнюю гады. Выступ супрадаваўся на мультымедыйнай презентацыі. Мы загадзя паклапаціліся пра тое, каб не толькі ўдзельнікі, але і гості канферэнцыі атрымалі падарункі ад ТБМ: наши англія-беларускія размоўнікі, нумары часопіса “Верасень” і календары. Быў распаўсюджаны друкаваны тэкст майго выступу, а таксама буклет з інфармацыяй пра дзеянасць ТБМ.

Спадарыня Харытончык прадставіла рэтраспектыву моўнай сітуацыі ў сучаснай Беларусі. Яе выступ ў пэўнай ступені аспрочваў тэзіс аб мінартынасці беларускай мовы. Трэба сказаць, што арганізатары канферэнцыі ад самага пачатку называлі беларускую мову, таксама як і скотс, і гэльскую, мовай меншасці. Натуранальна, я не мог не запярэчыць такой пастаноўцы пытання, хайша для яе, магчыма, маюцца падставы. Так, на літаратурнай беларускай мове штодзённа размаўляе невялікі працэкт насельніцтва. Але, па выніках нядоўнага апытання, 96% адказваюць, што большемнш валодаюць беларускай, большасць называе яе роднай і г.д.

Вельмі цікаве парадкаванне сучаснай моўнай сітуацыі і моўнай палітыкі ў Беларусі і Шатландыі, а таксама сацыяльной гісторыі беларускай мовы і мовы скотс зрабіў у сваім выступе сп. Вулхайзер. Зрешты, ён з’яўляецца адным з кіраўнікоў Паўночнаамерыканскай асацыяцыі беларусісту і размаўляе па-беларуску так, што можна падумаць, што гэта яго родная мова. Беларускую

сп. Вулхайзер вывучаў у Беларусі ў 90-я гады. Ён лічыць, што паміж моўнімі сітуацыямі ў Беларусі і Шатландыі маеца няма падабенстваў.

Намеснік амбасадара нашай краіны засяродзіўся на тых сферах, у якіх становішча беларускай мовы можна лічыць прыимальным. Напрыклад, было згадана, што ў Менску назвы вуліц напісаны не на дзвюх мовах, а толькі па-беларуску. Была зроблена выснова аб новай хвалі беларусізациі, якая зараз пачынаецца ў Беларусі.

На канферэнцыі прысутнічала і багата гасцей з ліку выкладчыкаў і студэнтаў ўніверсітэта, у тым ліку і замежнікі, напрыклад, з Нарвегіі і Кітая. Быў там і карэспандэнт канала АНТ.

Вядома, што самасвядомасць чалавека складаецца ў тым ліку ў выніку аналізу ім паводзін іншых людзей. Верагодна, гэты тэзіс можна распаўсюдзіць і на моўную самасвядомасць. Таму мэта асноўнай часткі артыкула – азнаёміць чытача з моўнай сітуацыяй і моўнай палітыкай у Шатландыі і іх гісторыяй, якія маюць як падабенствы, так і адрозненні ад беларускіх. Магчыма, такое знаёмства дапаможа глыбей усведоміць айчынныя разлікі. Да таго ж, пэўныя тактыкі моўнага адраджэння, якія выкарыстоўваюцца ў Шатландыі, можна перанесьці і ўжыць у Беларусі.

Аўтар не з’яўляецца спецыялістам у галіне сацыялінгвістыкі, таму мэта артыкула – хутчэй паведаміць інфармацыю, а не прааналізуць яе. Некаторыя цікавыя пытанні, напрыклад, узаемаадносны мовы і нацыянальнай самасвядомасці, засталіся па-за ўвагай. Хайша пры напісанні артыкула, акрамя матэрыялаў з канферэнцыі, выкарыстоўстана некалькі дзясяткаў крыніц інфармацыі, гэтай колькасці, безумоўна, недастатковая для сапраўды поўнага і глыбокага раскрыція таго вялікай тэмы.

Старажытная гісторыя

У Шатландыі першага тысячагоддзя нашай эры жыло некалькі народаў, у прыватнасці, пікты на поўначы і брыты на поўдні. Пікты і брыты размаўлялі на кельцкіх мовах брыцкай групі, роднасных сучасным валійскай і брэтонскай мовам. У пікцай мове, верагодна, быў і больш старажытны, неіндаеўрапейскі элемент. Паўнёвай Шатландыі ўваходзіла ў склад Рымскай імперыі.

Затым паўнёва-ўсходняя Шатландыя стала часткай англа-саксонскага каралеўства Нартумбрія. Яе насельніцтва размаўляла на паўночным дыялекце англа-саксонскай мовы, якая зараз таксама называецца гэльскай мовы скотс.

ваеща стараанглійскай. На Шатландскіх і Аркнейскіх астравах на поўнач ад Шатландыі рассяліліся скандынаўы, нашчадкі якіх размаўлялі на мове норн да дзевяціццатага стагоддзя.

У 5 стагоддзі нашай эры на ўсход Шатландыі перасяліліся ірландцы-скоты, якія размаўлялі на кельцкай мове гэльскай групі. Гэта мова поўтым пераўтворыцца ў сучасную шатландскую гэльскую мову. Скоты – гэты рымская назва гэламоўных з Ірландыі. Да 10 стагоддзя каралеўства скотаў аўтэнтычнае пачынае падаўацца з піктамі, у выніку чаго ўзікае каралеўства Альба, піктская ж мова з'яўляе сябе. Не ўзабаве каралеўства Альба падпрадаўкае сваёй уладзе каралеўства брытаў на паўднёвым заходзе Шатландыі і насельніцтва паўночнай Нартумбріі. Межы каралеўства цяпер супадаюць з межамі сучаснай Шатландыі. Гэльская мова распаўсюджваецца па тэрыторыі дзяржавы. Верагодна, да 15 стагоддзя на ёй размаўляла большасць насельніцтва Шатландыі. Да рэчы, складаным узаемаадносінам называных народаў прысвяціў цыкл апавяданняў у жанрах альтэрнатыўнай гісторыі, фэнтэзі і жахаў амерыканскі пісьменнік Роберт Говард, аўтар вядомага “Конана-варвара”.

Зараз трэба расказаць аб гісторыі назваў тых моў, якія распаўсюджаны ў Шатландыі. Як і ў Беларусі, у Шатландыі мелі месца метамарфозы назваў моў. Акрамя таго, у дачыненні да адной мовы выкарыстоўваюцца познія назвы. Прыйдзедзь толькі некаторыя ранейшыя і сучасныя назвы беларускай мовы ў беларусаў і іх суседзяў: руская, літоўская, нават готская (gudu kalba – палаціўская). Што датычыцца мовы, якія пераўтворыліся ў бургі, пераймалі мову гараджан. Адзначаецца, што сёня шмат хто з насельнікаў паўднёва-ўсходняй Шатландыі мае кельцкія карані і носіць кельцкія імёны, хаця гэльская мова там амаль зусім не ўжываецца.

У літаратуры паведамляецца, што вызначыць, на якой мове размаўлялі шатландскія каралі і двор, даволі цяжка. Часта дапускаецца, што ўсе шатландскія манархі размаўлялі на гэльскай як мінімум да 14 стагоддзя. Роберт Брус, кароль з 1309 па 1329 (паказаны ў фільме “Адважнае сэрца”), верагодна, сядзеў на гэльскай мове. Апошнім каралём, які дакладна размаўляў па-гэльску, быў Джэймс Чацвёрты (1473 – 1513). Адна крыніца паведамляе, што мовай двара ў яго час была гэльская. Адзін артыкул у Вікіпедыі паведамляе, што гэльская перастала быць асноўнай мовай шатландскага двара ўжо пры Давідзе Першым (гады праўлення 1124–1153) ці нават раней.

Вядома, што каралева Маргарыта (1045 – 1093), пазней кананізаваная, спрыяла распаўсюдзіту тагачаснай англійскай мовы пры двары і ў царкве. Англійская хроніка сярэдзіны 13 стагоддзя паведамляе, што тагачасныя шатландскія каралі перанялі французскую мову і культуру. Адзначаецца,

Пазней, у 12

стагоддзі, шмат земляў ў Шатландыі было перададзена англінарманскім феадалам, а таксама фландинцам і брэтонцам. Таму некаторыя вядомыя шатландскія прозвішчы маюць кантинентальнае паходжанне, напрыклад, Брусы – англінарманскіе, Дугласы – фландинскіе, а Сціарты – брэтонскіе. Простыя людзі, якія супрадавалі феадалаў, у асноўным размаўлялі зноў жа на паўночным дыялекце англійскай, які, да таго ж, утрымліваў шмат рыс дацкай мовы. Праўда, частка нарманаў, асёўшых у Хайлэндзе, наадварот гэлізувалася. Прыкладам таму шатландскія кланы нарманскага паходжання, напрыклад, Фрэзеры і Гранты.

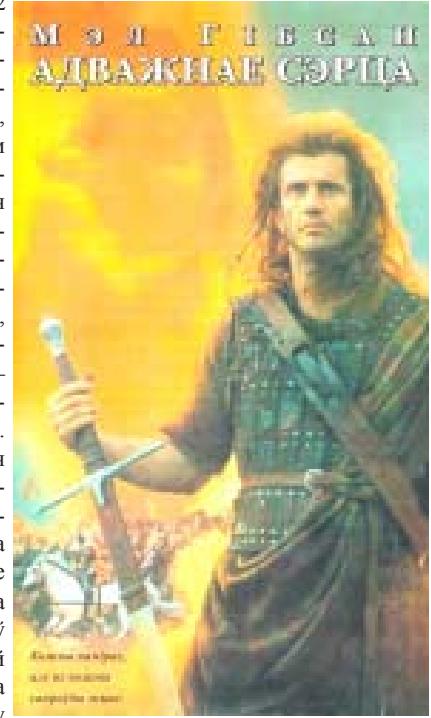
Вырашальным фактарам распаўсюду Inglis стала заснаванне протагародоў-бургі, насельніцтва якіх размаўляло на гэлай мове. Папулярнасць яе расла, а арэал гэльскай мовы паступова звужаўся да Хайлэнду, паўночна-заходнія часткі Шатландыі. У канцы 14 стагоддзя паніці хайлэндэр (горац) і гэламоўны чалавек робіяцца сінанімічны. Носьбіты гэльскай мовы, якія перасяліліся ў бургі, пераймалі мову гараджан. Адзначаецца, што сёня шмат хто з насельнікаў паўднёва-ўсходняй Шатландыі мае кельцкія карані і носіць кельцкія імёны, хаця гэльская мова там амаль зусім не ўжываецца.

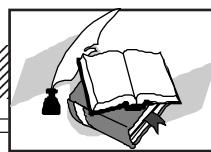
Зараз сканцэнтуемся на пазнейшай гісторыі і сучаснасці шатландскай гэльской мовы. Гэта мова з гэльской падгрупой кельцкіх моў, роднасная ірландскай, з якой яна мае каля 75% агульных слоў.

Напэўна, чытач ведае некалькі гэльскіх слоў, у прыватнасці, клан, плед, лох (прывадайма Лох Нэс), віскі і слоган. Слова **клан** паходзіць ад гэльскага слова са значэннем “дзеці”. Слова **віскі** паходзіць ад гэльскага слова *uisce beatha*, што значыць *жыцця*. Слоган – ад ‘*sluaghghairt*’, што значыць *баявы* кліч.

Хайша гэльская мова адступала з поўдня і ўсходу, на поўначы і заходзе Шатландыі многія людзі скандынаўскага паходжання, нашчадкі вікінгаў, наадварот асіміляваліся гэльскім грамадствам. У канцы 12 стагоддзя адзін з іх, Сомэрлед, заснаваў Гаспадарства (каралеўства) астравоў, гэламоўнае дзяржава ўтварэнне, у якое ўваходзілі Гебрыдскія астравы на заход ад Шатландыі, яе заходнія ўзбярэжжа, а таксама востраў Мэн. Гаспадарства было падпрадкаваны Шатландыяй толькі ў канцы 15 стагоддзя.

(Працяг у наступным нумары.)

Паважаныя жыхары Гарадзенскай вобласці і бацькі будучых першакласнікаў!

З кожным годам паступова павялічваецца колькасць беларусаў, якія жадаюць вучыць сваіх дзетак у школе на роднай мове.

Упершыню ў мінулым годзе дасцелі перадумовы і з'явілася рэальная магчымасць стварыць у Гарадні і раённых цэнтрах Гарадзенскай вобласці 20 новых беларускіх класаў. У Гарадні, па розных прычынах з 15 пададзеных бацькоўскіх заяў на навучанне сваіх дзетак па-беларуску не ўсе вучыліся на роднай мове. Заканчаныя навучальны год у першых беларускіх класах 3 вучні. Колькасць вучняў была большай каб бацькі пагадзіліся вазіць сваіх дзетак з суседніх школ. Па Гарадзенскай вобласці на канец першай чвэрці 2011 г. было 169 вучняў.

Хутка набліжаецца 1 чэрвень - час падачы бацькоўскіх заяў ў першыя беларускія класы. Пра гэта ў гарадскім транспарце Гарадні павінна з'яўліца інфармацыя. Патрэбна, каб і ў раённых цэнтрах арганізацыі ТБМ і ТБШ дамовіліся са сваімі аддзеламі адукациі пра гукавую, ці візуальну інфармацыю ў транспарце аб наборы дзетак у першыя беларускія класы.

Шаноўныя жыхары Гарадзеншчыны, калі Вашыя родныя, сябры, знаёмыя павядуць сваіх дзетак у першыя клас, азнаёмце іх, калі ласка, з магчымасцю вучыць дзяцей на беларускай мове. Дзяржаўная навучальная установы павінны гарантаваць Вам нармальныя ўмовы навучання як па-руску, так і па-беларуску. Мінлагодня праца ўстаноў адукациі, настойлівасць з боку бацькоў і грамадскіх арганізацый дала свой плён. У Гарадні – гэта найперш у школе №32 (Ленінскі раён) і школе №34 (Кастрычніцкі раён) былі адкрыты беларускія класы. Школы знаходзяцца ў цэнтры сваіх раёнаў. Яны сталі базавымі, каб заявы бацькоў не расцярушваліся па іншых школах, а была магчымасць стварыць беларускі клас з большай колькасцю вучніў. Верагодна з 1 чэрвень будзе працягнуты дадатковы набор у 2 і 3 беларускія класы школы №32 і 2 клас школы №34.

Па іншых раёнах Гарадзенскай вобласці дадаецца табліца з пазначанымі нумарамі школ і вучняў у іх. Райм Вам удакладніць сёняшнюю ситуацыю ў мясцовых аддзелах адукациі і звязаны з актыўствамі ТБМ і ТБШ, якія прымалі ўдзел у стварэнні беларускіх класаў у мінулым годзе.

Калі Вы сапраўды хочаце каб Вашыя дзеткі ведалі народні з рускай і беларускую мову-Вы маеце рэальную магчымасць гэта зрабіць, напісаўши заяву ў беларускі клас.

Выдатнае валоданне, як мінімум дзяржаўнымі мовамі – гэта паказчык талерантнасці грамадства і єўрапейская норма для ўсіх дзяржаўных службоўцаў, а павага да роднай мовы – гэта павага і да сябе! Калі ласка, далаўчайцеся!

Гарадня.

СШ №32 (Ленінскі раён)

Тэлефон сакратара школы №32: 41-31-92 (Баярчык Гелена Вацлаваўна).

Завуч пачатковай школы №32: МТС- 787-43-54 (Багдановіч Валянціна Іванаўна).

E-mail: Sh32@mail.grodno.by.

Прадстаўнік бацькоўскага камітэта беларускіх класаў: 70-62-89, пасля 18.00 (Астроўская Аксана Барысаўна).

СШ №34 (Кастрычніцкі раён)

Тэлефон сакратара школы №34: 56-73-13.

Завуч пачатковай школы №34: 56-25-46 (Вітко Алена Антонаўна).

E-mail : Sh34oktroo@mail.grodno.by.

Тэлефон начальніка аддзела адукациі гарвыканкама: 72-05-58 (Блажэй Сяргей Валер'янавіч).

Тэлефоны гарадзенскай абласной ТБМ: Вэлкам- 943 -58-09 (Крой Аляксандар Ільіч), МТС- 285-93-07 (Буднік Іван Фёдаравіч).

Табліца (2011 г.)

Першыя беларускія класы, адкрытыя ў рускамоўных школах Гарадзенскай вобласці

№ п/п	Раён	Колькасць класаў	Колькасць вучняў	Назва населенага пункта, нумар школы, колькасць вучняў
1	Астравецкі	—		
2	Ашмянскі	2	25	г. Ашмяны, СШ № 2—9, СШ № 3—16
3	Бераставіцкі	—		
4	Ваўкавыскі	3	26	г. Ваўкавыск, гімн. № 1—14, СШ № 4—7, г.п. Краснасельскі — 5
5	Воранаўскі	—		
6	Гарадзенскі	1	6	г. Скідзель, СШ № 1—6
7	Дзятлаўскі	—		
8	Зельвенскі	1	14	г.п. Зельва, СШ № 2—14
9	Іўеўскі	1	10	г.п. Іўе, СШ № 1—10
10	Карэліцкі	1	8	г.п. Мір, СШ № 1—8
11	Лідскі	2	7	г. Ліда, СШ № 12—3, СШ № 15—4
12	Мастоўскі	—		
13	Наваградскі	2	7	г. Наваградак, СШ № 4—3, СШ № 5—4
14	Свіслацкі	2	11	г.п. Свіслач, СШ № 2—6, г.п. Поразава, СШ № 1—5
15	Слонімскі	2	41	г. Слонім, СШ № 3—18, СШ № 8—23
16	Смаргонскі	1	11	г. Смаргонь, СШ № 1—11
17	Шчучынскі	—		
18	Гарадня	(2)		
19	Кастрычніцкі	1	2	СШ № 34—2
	Ленінскі	1	1	СШ № 32—1
	УСЯГО:	20	169	

Усяго ў 20 першых беларускіх класах на кастрычнік 2011 года вучылася 169 чалавек. Сёння сітуацыя трохі змянілася .Напрыклад у Гарадні на 1 вучаніцу 2 класа школы №32 стала больш. У раённых цэнтрах і гарадах , дзе актыўна працавалі адміністрацыя і настаўнікі школ, а аддзелы адукациі не пусцілі справу на самаёк па папулярызацыі навучання па-беларуску, дзе грамадскія актыўсты актыўна супрацоўнічаюць са школамі, бацькамі, аддзеламі адукациі – там былі і вынікі.

Пераможная тройка раённых цэнтраў: - СШ № 3, СШ № 8 г. Слоніма; СШ № 2, СШ № 3 г. Ашмян; гімн. № 1, СШ № 4, г. Ваўкавыска. Ці захаваліся гэтыя класы да канца года?

На жаль, аддзелы адукациі В. Бераставіцы, Воранаў, Мастоў, Шчучына і Карэліч па невядомых прычынах у раённых цэнтрах не адкрылі ніводнага класа. Няўжо ў 2011 годзе не было ахвотных? Пішыце, калі ласка, на эл.адрас: tbm.garodnia@tut.by

Алесь Крой, Іван Буднік,
Гарадзенская областная организацыя ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны".

Каб не расла лебяды

19-га красавіка у зале Бешанковіцкага раённага дома культуры адбылося святочнае мерапрыемства, прысвячанае 130-годдзю Янкі Купалы і Якуба Коласа. Сіламі выкладчыкаў музычнай школы быў арганізаваны канцэрт, асноўнымі нумарамі якога сталі неўміручыя словаў класікі. У выкананні вучняў і вядоўцы Н. Бондар гучалі вершы Купалы і Коласа. Бешанковіцкі народны ансамбль народных інструментau выканалі некалькі твораў беларускіх кампазітараў на тэмы творчасці Купалы і Коласа. Са сваімі творамі выступаў ўзорны фольк-гурт "Звоніца". Цягам больш гадзіны са сцэны гучала беларуская мова.

У паднюткай зале глядчамі былі вучні розных класаў Бешанковіцкай СШ №2 і іх класныя кіраўнікі. Яны не шкадавалі аплодысментам для кожнага выканальніка, і, думеца, панеслі дадому самыя цеплыя пачуцці.

Лектар – кансультант Грамадскага дабрачыннага аўяднання "Абарона жыцця ля яго вытоку" Ганна Тарасевіч распавяляла пра "Рух чистых сэрцаў". Ганна вучыцца ў Дзяржаўным універсітэце культуры

і мастацства на факультэце культуралогіі і выконвае свае служэнне ў якасці лектара-кансультанта грамадскай арганізацыі.

У канцы 90-ых гадоў перад Белым Домам 250.000 маладых людзей (сярод іх былі каталікі, праваслаўныя, пратэстанты) склалі сваю дэкларацыю аб тым, што яны выбіраюць беззганныя шляхи жыцця. Так узімкі Рух чистых сэрцаў, удзельнікі якога абяцаюць захоўваць чысціню да шлюбу, у знак чаго носяць срэбныя пярсцёнкі.

Ігар Якімаў

віць толькі ў сям'і – бацькі, калі яны свядома ставяць такую мету. Але і тым прыйдзеца пры гэтым пераадолець не адну перашкоду.

Здаецца, у нашым грамадстве абсалютную балышынню грамадзян кране толькі адно пытанне – матэрыяльны дабрабыт. Многія з іх анік не ўсвядомяць, што моўнае пытанне звязанае з ім наўпраст. Но толькі тады мы станем па сапраўднаму багатымі, калі нашы дзеці загаворыць на роднай мове. Толькі тады адвалицца ўсё нанасное, прышлае: мачюкі, п'янства, самагубства і г.д., што ліпучым павуцінем аблытала ўсё грамадства.

Пустога месца ў чалавечай душы не бывае. Калі не клапаціцца, каб там было пасеняна нешта добрае, то ў ёй анічога і не вырасце. Так як і на полі: на пустым полі расце толькі лебяды.

Георгий Станкевіч,
Бешанковіцкі раён,
в. Старая Ранчыцы.

Моладзь - за чистыя сэрцы

У Польшчы Рух быў падтрыманы ксяндзом Мечыславам Пятроўскім.

На Беларусі ў Чырвонім касцёле ёсць шмат маладых прыхильнікаў гэтага руху.

Створана група v.kontakte сярод такіх, хто даў абед захоўваць сябе для сям'і і шлюбу.

Каб падтрымаць свае намеры, юнакі і дзяўчата імкнунца часцей прыступаць да споведі і прычасці. Хто цвёрда вырашыў стаць удзельнікам "Руху чистых сэрцаў", накіроўваюць свае лісты ў рэдакцыю часопіса "Любіце адзін аднаго" і просяць малітваў за іх братоў і сёстрай.

Маладыя людзі ўпэйнены, што важна не толькі клапаціцца пра зневінно прыгажосць, але важна захоўваць душу ў чысціні і рыхтаваць сябе да щаслівага і здаровага шлюбу.

Чалавек нічога не робіць спонтанна: не набывае першую абы-якую кватэру, машыну ці лекі.

Не можа ён безразважліва рэалізаваць і сваю здольнасць да нараджэння дзяцей, якія дадзена Творцам, і за карыстанне якіх Ен наклаў на нас вялікую адказнасць. Цнлатівасць не з'яўляецца абмежаваннем волі. Яна дае ўладу над самім сабой.

Ігар Якімаў

У служэнні яму дапамагае глыбокая вера ў Господа. У Менскім індустрыйнай педагогічнай каледжы з ім разам вядзе заняткі сястра Ірина. Яны чытаюць лекцыі і разам моляцца за студэнтаў і выкладчыкаў каледжа.

Э. Дзвінская.
На здымках аўтара:
1. Ганна Тарасевіч,
2. Ігор Якімаў.

валю ў 2012 годзе – даць новы штуршок у развіцці рэкламна-камунікацыйнага рынку Беларусі, даць магчымасць кампаніям па-іншаму паглядзець на свае брэнды і на сваі спажывца, па-іншому зірнуць на формы і сродкі камунікацыі брэндаў з аўдыторыямі. Фестываль мае на мэце запаліць агонь у вачах рэкламісту і дазв

Наталля Мікялевіч, Антон Янкоўскі

Гісторыя Нацкай парафii ў дакументах і фотаздымках

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Парафія Нача засталася без духоўнага пастара на 5 гадоў. У 1980 г. савецкая ўлады дазволілі прыязджаць ксендзу **Антонію Банкоўскаму**, які працаўшы пробашчам парафіі Асава. Ксендз Антоні ў 1936 г. атрымаў капланскую пасвяченне. Працаўшы пробашчам у Крамянцы. У 1947 г. быў арыштаваны і асуджаны на 25 гадоў зняволенія. Спачатку быў адсланы ў Варкуту, а пазней у Марыянец. У 1957 г. быў абвешчаны амністыя і настаяла 10 гадоў зняволенія ксендз Антоні быў вызвалены. Калі вярнуўся ў парафію, дзе працаўшы, улады не дазволілі яму выконваць капланскую функцыю. Яму было дазволена абслугоўваць парафію Асава. У 1980 г. ксендзу было дазволена абслугоўваць трох парафій: Забалаць, Нача, Асава. Абслугоўваў парафію Нача да 1985 г. Пасля зняволення пагоршыўся стан яго здароўя. Але нягледзячы на гэта, доўга выконваў капланскую функцыю.

Ксендз Антоні Банкоўскі памёр 24 верасня 1996 г. і быў пахаваны на касцельных могілках у Асаве.

У 1986 г. духоўным пастарам стаў ксендз **Ян Піяцион**. Нарадзіўся ў 1952 г. Ён быў выхаванцам ксендза Банкоўскага, прыслугоўваў пры алтары, іграў на арганах, працуучы разам шафёрам у рапакаме ВЛКСМ. Маладым хлопцам адчую прызвынне да капланства. Ніхто не ведаў, што ён хоча стаць ксендзам, акрамя яго маці і ксендза. У семінарыі было цяжка паступіць. Ксендз Ян чакаў 5 гадоў, каб улады дазволілі паступіць. Калі яго супрацоўнікі даведаліся, што ён паступае ў семінарию, былі вельмі ўражаны, што ў іх арганізацыі знайшоўся такі, які хоча прараведваць на ваку Хрыстуса, якую яны “категорычески запрещали”. Рознымі спосабамі яго ад гэтага адгаворвалі. Але ксендз Ян, не слухаючи сваіх начальнікаў і калегаў, у 1980 г. паступіў у семінарыю, атрымаў капланскую пасвяченне ў 1985 г. ад ксендза Віскупа Нюкшы. Год працаўшы у Латвіі ў парафії Даўгапілі. Затым быў прызначаны на трох парафій ў Беларусі: Новы Двор, Забалаць, Нача.

Прыйзджаў у Начу кожную нядзелю і на ўрачыстасць. Святыю імшчу адправляў у 10 гадзін. Пачынаў працаўшы, калі яшчэ доўжыліся пераследаванні. Не раз яго выклікалі ў сельсавет з тое, што ў касцёл ходзяць дзеці і моладзь. За гэта нават улады накладалі на яго штраф. Верачы ўмагутнасць Бога і чакаючы лепшых часоў, ксендз пробашч далей выконваў сваю капланскую функцыю. Штогод пад час канікул у школе праводзіў для дзяцей катэхэзы перад першай камуній святой. Запрашалі ёсцьстраў законных з Польшчы для таго, каб яны вучылі дзяцей. Прыняў на працу людзей для рамонту касцёла. Пад яго кіраўніцтвам быў адрамантаваны дах, выкладзены паркет, ачышчаны могілкі. Ксендз Ян і далей выконваў капланскую функцыю ў парафії Нача. Сярод людзей паважаны як чалавек пабожны. Заўсёды быў гатовы дапамагчы чалавеку, які мае ў гэтым патрэбу. З запалам прараведаваў слова Божае і ўчыняў Найсвяцейшую Ахвяру.

Надалей пастарская абавязкі спраўляў ксендз **Алег Дуль**. Ён нарадзіўся 19.08.1973 года ў вёсцы Падгалішкі Шчучынскага раёна. Скончыў Забалацкую школу і ў 1991

годзе паступіў у Гарадзенскую духоўную семінарыю, якую скончыў у 1997 годзе. У 1999 годзе атрымаў капланскую пасвяченне ад гарадзенскага біскупа Аляксандра Кащкевіча. 2 ліпеня 2000 года ксендз Алег прыбыў у парафію Нача, дзе прабыў да чэрвеня 2007 года. Нацкая парафія нарэшце атрымала свайго асабістага ксендза. За гэты час было зроблены вельмі шмат: пабудавана новая плябанія, адрамантаваны дах касцёла і могілкі пры касцёле, пры дапамозе Вільгеля Анатолія збудавана капліца ў вёсцы Салтанішкі, зроблены галоўны алтар у вёсцы Доцішкі і інш. Ксендз Алег Дуль садзейнічаў духоўнаму развиццю моладзі. Пры ім былі наладжаны суботнія спатканні моладзі, выезды моладзі на “Дні моладзі”, паходы ў пілігрымку, экспкурсіі ў Гародню.

Сёння духоўным настаўнікам нацкіх парафіяў з'яўляецца ксендз **Аляксандар Адамовіч**. Нарадзіўся 21.06.1980 у вёсцы Казляны, Забалацкай парафіі. Скончыў Забалацкую школу і ў 1997 годзе паступіў у духоўную семінарыю, якую скончыў у 2003 годзе. У 2004 годзе 13 лістапада атрымаў капланскую пасвяченне ад гарадзенскага біскупа Александра Кащкевіча. У нацкую парафію прыбыў 06.06.2007 г., дзе і цяпер з'яўляецца ксендзам. Ксендз Аляксандар хоча пажадаць нацкім парафіянам і ўвогуле ўсім верным людзям умацавання веры ў сэрцах людзей, шанавання сваіх святыні, свайго храма духоўнага, зычыць усім Божага дабраславенства, дабраславенства маці Божай і жадае веры, надзеі і любові ў іх сем'ях.

Заключэнне

Здавалася б, чым можа ўразіць адзін са шматлікіх касцёлаў на тэрыторыі краіны? Ну хіба што толькі архітэктура. Архітэктура касцёла цікавая. Аднак Нацкі касцёл багаты на гісторыю. За 480-гадове існаванне шмат таленавітых святароў было у Начы. Яны адыгрывалі галоўную ролю ў справе фармавання духоўнасці сярод парафіян Нацкага касцёла. Святары, як маглі, выконвалі гэту ролю. Вельмі часта ксяндзы сустракаліся з перашкодамі настаўлення парафіян на шлях добрасумлення, ісціні, спагадлівасці, але не з боку саміх парафіян, а з боку ўлад. Так было ў царкве Расіі, у гады Вялікай Айчыннай вайны і асабліва ў гады існавання Савецкай улады. Але дзейнасць святароў Нацкага касцёла заўсёды была накіравана не толькі на паляпшэнне маральнага стану мясцовага насельніцтва, але і на арганізацыю іх вольнага часу (ксендз Казімір Шылдзік, які пабудаваў “Народны дом”). Яны стваралі гурткі (ксендз Кузьмінскі, які арганізаваў “Ружанцавы гурток”), выхаванне дзяцей-сирот (ксендз Ян Кузьмінскі, кс. Павел-Часлаў Дабуловіч). Цяпер іх працу працягвалі і працягваюць ксяндзы Ян Піяцион, Алег Дуль, Аляксандар Адамовіч.

Гісторыя Нацкага касцёла і парафіі была ў большай ступені трагічнай, як і гісторыя астатніх касцёлаў. У першую чаргу, гэта гісторыя трагічная з-за нямецка-фашистскай акупацыі, калі на тэрыторыі касцёла фашысты арганізувалі трупярню з венапалонных, не зважаючы на пратэсты кс. Паўла-Часлава Дабуловіча. Па-другое, гэта гісторыя

існавання парафіі ў гады Савецкай улады, калі святары аблкладаліся непамернымі падаткамі, не дазвалялі праводзіць абрэды або наогул не дазвалялі месці святара. І доўгі час Нацкая парафія абыходзілася без духоўнага пастара.

29 чэрвеня 2009 года касцёл адсвяткаваў свае юбілеі. Па падрыхтоўцы святыні да такой значнай падзеі намаганнямі жыхароў і адміністрацыі было зроблены шмат, каб прывесці святыню ў годны стан. На свята з'ехалася шмат народу не толькі з ваколіцы, але, наогул, з краіны, было шмат гасцей з-за мяжы. А гэта гаворыць аб том, што пярліна Начы не застаецца без увагі, як гісторыю ведаюць, помніць і шануюць.

Аўтары даследвання

Мікялевіч Наталля нарадзілася 14 студзеня 1994 года, начапанка. У 2011 годзе скончыла школу з залатым медалём. У старэйшых класах з'яўлялася экспкурсаводам школьнага музея імя Т. Нарбута. Зарэгістравана ў БДЭУ.

Янкоўскі Антон нарадзіўся 29 сакавіка 1986 года ў вёсцы Енчы Воранаўскага раёна Гарадзенской вобласці ў сям'і настаўніка. У 2003 годзе скончыў Нацкую сярэднюю школу Воранаўскага р-на Гарадзенской вобл. У 2008 г. – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтва па спецыяльнасці “Рэжысюра народных абраадаў і святаў”. Зарэгістраваны ў БДЭУ.

даследаваў у Гарадзенскім дзяржаўным каледжы мастацтваў. Піша вершы, прозу, публіцыстыку. Друкарваўся ў дзяржаўных і абласных выдавецтвах. Аўтар зборнікаў вершаў “Анёл з васільковым вачым” (2010 г.) і “Белая рамонка” (2012 г.).

Менавіта на Беларусі, у канцы 16 стагоддзя, пасля няўдачы ўсяленскай Фларэнційскай Уніі 1439 года, была заключана унія рэгіянальная. Праваслаўныя і католікі зноў парадніліся.

Прыхільнікі унійскай ідэі – людзі высокаадукаваныя, якіх пера стала задавальняць культурная канцепцыя праваслаўя і прываблівала жыццяздольнасць каталіцкага Захаду. Задуманная царкоўная реформа абыцала, без страты дзяржаўных пасад, выхад з праваслаўнага ізаляцыянізму і далучэнне да багатых інтэлектуальных і культурных набыткаў Цэнтральнай і Заходняй Еўропы.

Унія была прынята не паспешна і бяздумна, а пасля працяглых роздумаў і шматлікіх сустрэч. Яе падрыхтоўка доўжылася шэсць гадоў. Упершыню іерархія Кіеўскай метраполіі зрабіла заяву аб’яднанні з каталіцкім касцёлом на сінодзе 1590 года. Тады ж паўстала і пытанне аб гарантых забяспечэння самабытнага аблічча, асобнасці, правоу і прывilejju сваёй царквы. На сінодах і нарадах, у розных дакументах і пастановах наступных гадоў выкрышталёўваліся патрабаванні да дзяржаўных улад Рэчы Паспалітай і Ватыкану, пры ўмове выканання якіх кіраўніцтва беларускай і ўкраінскай праваслаўнай царквы згаджалася прыступіць да Уніі. Заходняя пазіцыя навізўнія нераўнапраўнага саюзу была разбіта на перамохах 1590 – 1596 гадоў.

Звесткі пра існаванне хрысціянскіх храмаў у гэты час у Шклове можна знайсці ў даследванні польскага навукоўца Марыі Тапольскай. Яна піша, што ў сярэдзіне 17 стагоддзя ў Шклове існавала Уваскрасенская царква, на прадмесці Задняпроўскім – Троіцкага, а на прадмесці Аршанскім – Св. Прачыстай з манастыром. Таксама яна паведамляе, што два храмы належылі да юніяцкай плыні. Згадваюцца прозвішчы жыхароў Шклова: Прасаловічава, Мазурычава, Касабуцкай, Грасуловіч, - які ў 1726 годзе “хадзілі да касцёла ўніяцкага замест рымска-каталіцкага”.

Сёння адносна месца знаходжання гэтих храмаў дакладна можна сцвярджаць толькі пра два з іх. Захаваліся муры Уваскрасенскай царквы на сучасным паўднёвым “Рыжкаўскім” ускрайку горада і муры Троіцкай царквы на Вялікім Зарэччы. Пра Троіцкую царкву захаваліся вельмі спільні звесткі. Вядома, што будынак яе быў драўляны, галоўны фасад быў прадстаўлены порцікам з франтонам. Драўляныя калоны дарычскага ордэна, антаблемент, франтон імітавалі камень. Пад камень распісаны і драўляныя сцены царквы. Такія формы культаўай архітэктуры назіраліся ў перыяд устанаўлення класіцызму на Беларусі. Звесткі пра то, што Троіцкая царква мае нейкое дачыненне да Уніі, у гістарычнай літаратуры не сустракаюцца.

У сваю чаргу Уваскрасенская царкаўка доўгі час была галоўным шклоўскім храмам і, безумоўна, та, пра яе існаванне захавалася значна больш паведамленняў. Пачнем з таго, што існует два паданні пра ўзнікненне Уваскрасенскай царквы ў Шклове. Былы старажылі рэлігійнага жыцця Шклова Хрысціна Іванаўна Краснагорская (яе расказ быў запісаны яшчэ ў 1993 годзе) распавядала, што штуршком для пабудовы царквы былі наступныя падзеі. У стараадуйня часовы ў Шклове, на беразе Дняпра, быў стары сасновы лес. Тут заўсёды любілі гуляць у свае гульні мясцовыя дзеці. Аднойчы яны закінулі чаравік у дупло дрэва і колькі потым не старатліся, не змаглі яго адтуль дастаць. Паклікалі на дапамогу дарослыя, і тя

убачылі, што на дне гэтага дупла ляжыць дзвясны Божы абрэз. Запрасілі да дрэва святара, аднак выцягнуць абрэз знутры дрэва ніхто не змог. Вырашыла тады мясцовая грамада пабудаваць на гэтым месцы царкву. Дрэва з абрэзом захавалі, і яно засталося ўнутры памяшкання пабудаванага храма. Абрэз атрымаў назыву “Утоли моя печали”. Пры храме дзейнічала манастир. Манахі пачалі рабіць копіі гэтага абрэза, разыходзіліся па іншых мясцінах.

У пабудаваным будынку храма ўнутры памяшкання сапраўды існавалі дзве калоны з выявамі святых. Безумоўна, ў першу чаргу гэтыя калоны выконвалі будаўніча-архітэктурныя функцыі і дадаткова, у сваю чаргу, маглі нагадваць вернікам і пра існаванне тут некалі дзвіснага дрэва. Абрэз з назыву “Утоли моя печали” сапраўды мае вядомасць у хрысціянскім свеце. Кніга “Земная жыцьця Пресвятой Багародцы и описание святых чудоўных её ікон”, якая ўпершыню пабачыла свет у 1897 годзе, дае пералік святых цудадзеяў абрэза Прастягніцай Багародзіцай і паведамляе, што абрэз “Утоли моя печали” знаходзіцца ў Шклове Магілёўскай епархіі. Таксама кніга паведамляе і пра іншыя абрэзы з аднолькавымі назвамі. Абрэз “Утоли моя печали” быў прывезены ў Маскву казакамі ў 1640 годзе ў час праўлення цара Аляксандра Міхайлавіча. У маскоўскай царкве Мікалая Чудатворца

ЦАРКОЎНАЯ УНІЯ І ГІСТОРЫЯ НЕКАЛІ ГАЛОЎНАГА ХРАМА ШКЛОВА

Пра гэтага чалавека крыйнцы паведамляюць, што ў 1670-1680 гадах Аўсяевіч займаўся буйнымі гандлёвымі аперацыямі. Скупляў лес, пяньку, каноплю ў мішчан Магілёва, Шклова, таксама ў духавенства і шляхты. У яго быў свае стругі, эканомы, слугі.

К гэтаму часу новая царква ў Шклове паўстала, безумоўна, ва ўніяцкай традыцыі, і новы велічны мураваны храм быў асвечаны ў гонар Святых апосталаў Пятра і Паўла. Пры ўвядзенні Уніі не было радыкальной ломкі рэлігійных традыцый і звязчай, якая б груба і балоча закранула рэлігійную свядомасць вернікаў. У адваротным выпадку яе творцы засталіся б у ізаляцыі. Вера ўтваралася шляхам трансформацыі працваслаўя з захаваннем дастатковай пераемнасці. Яна аддалася ад працваслаўя і не злілася з католіцтвам – у гэтым яе спецыфіка. Гэта была спроба ўзгадаваць новую форму рэлігіі на візантыйска-ўсходне-славянскай аснове з выкарыстаннем заходніх традыцый. Яна складвалася, не адмаялюючы і не разбураючы папярэднюю, а толькі дабудоўваючы яе.

Унія была з'ява беларуская не толькі тэртырарыяльна. Пасля пастаўнавы Сойму 1696 года, калі на тэрторыі Княства быў афіцыйна замацаваны статус дзяржайной мовы выключна польскай, толькі ўніяцкае духавенства захавала вернасць Беларусі. Вось што пісаў выдатны пісьменнік Максім Гарэцкі – вялікі знаўца гістарычных рэзлій: "Палажэнне нашай мовы ў 17 – 18 стагоддзях у школе было добрае толькі ў школах уніяцкіх. У праваслаўных жабрацкіх школах вучыліся ёй мала дзе, а часам дык забаранялі вучням гаварыць на лекцыях "на-просту". ...наша кніжная мова існавала і далей, аж да канца 18 века. Найперш у уніяцтве... Уніяцкія ж духоўнікі, хоць і дужа падпалі пад упłyў польской мовы, цвёрда дзяржаліся мовы свае паствы, казанні казалі і навуку ў школе выкладалі па-беларуску..." Нязялка зразумеў, якое вялікае значэнне ў свядомасці беларусаў і захаванні іх нацыянальнай ідэнтычнасці мела мова ў самай шматлюднай на той час (к 1795 году да Уніі належыла 72% вернікаў) царкве на Беларусі.

Расійская самадзяржаце ўвесь час мэтанакіравана праводзіла барацьбу з уніяцкай царквой і ў 1839 годзе царкоўная Унія на землях Беларусі была скасавана. Пасля гэтых падзеяў, гістарычныя крыйнцы, называюць царкву Пятра і Паўла як Уваскрасенскую царкву, пры якой дзейнічае адпаведна Уваскрасенскі монастырь.

У 19 стагоддзі гэты духоўны прыстанак у Шклове вядомы тым, што ігуменам Шклоўскага Уваскрасенскага манастыра двойчы прызначаўся знакаміты Арэст – Летапісец. Першы раз з ліпеня 1818 года па люты 1820 года і другі раз з 7 жніўня 1837 года магілёўскім архіепіскапам Смарагдам Арэст зноў прызначаеца ў гэты манастырь. Ігумен Арэст вядомы тым, што пакінуў унікальны матэрыял пад гісторыі, культуры, побыту Магілёва і наваколля ад старажытнасці да сярэдзіны 19 стагоддзя. "Запіскі ігумена Арэста" знаходзяцца ў адным шэррагу з такім вядомымі артэфактамі па гісторыі Магілёўшчыны, як Хроніка Быхаўца, Баркулаўская хроніка, "Магілёўская хроніка" і іншыя. У 1841 годзе ігуменам уласнаручна быў складзены спіс пад назваю "Формулярная ведомость

Шкловскага Воскресенскага монастыря, с показаннем оной числа братія (игум., 2 свяц., 4 посл.), их поведенія и принадлежащих оному монастырю угодий." Праіснаваў Шклоўскі Уваскрасенскі манастырь да 1847 года. Праз трэх гады ў 1850 годзе ў Аршанску Богаяўленскім манастырами адышоў у іншы свет у якасці іераманаха і сам Арэст.

Савецкая ўлада з першых дзён свайго існавання вяла барацьбу з рэлігіяй. Пачаліся ганені на святаю, а з 1930 года "изъятие культовых сооружений у верующих."

З успамінаў Аляксандра Андэрэвіча Рэвякі, хата якога знаходзіцца непадалёк ад адпаведнага храма: "У мясцовых жыхароў была вельмі моцная рэлігійнасць. Пры закрыції туэтай Уваскрасенскай царквы ў гады вайнічага атэізму 30-х годоў жыхары баранілі храм і нават скінулі са званіцы аднаго з актыўістаў-бязбожнікаў. Царкоўныя абразы і кнігі вернікі абаранілі і захоўвалі ў сваіх хатах. У пачатку вайны (лета-весень 1941 года) на Рыжскай аўтозадобіце ўскрайку фашысты зрабілі яўрэйскае гета. Людзей размяшчалі не толькі па хатах, а і проста на прыдняпроўскім лузе побач з будынкам Уваскрасенскай царквы. Царкоўны будынак быў адзіным прытулкам для гэтых змучаных людзей у непагадзі. Пад час вайны, нямецкія акупанты, таксама выкарыстоўвалі будынак царквы як майстэрню па рамонту зброі і іншых гаспадарчых патрэб".

У пасляваенны час мураваны будынак Уваскрасенскай царквы са званіцай па-ранейшаму ўзвышаўся над наваколлем. Вышэй згаданая Хрысціна Краснагорская распавядала выпадак, які здарыўся з яе родным братам. На вайне ён страціў нагу і ў пасляваенны час уладкаўся на працу ў мясцовы калгас вартагуніком агародаў, якія знаходзіліся непадалёк ад царквы. Аднойчы ноччу ўзнялася страшная бура. Вечер вельмі моцна гуў і пачаў выкідаць з храма сена, якое напірэдні тут злажылі працаўнікі калгаса. Потым над царквой засвяцілася выява Божай Маці. Напалоханы мужчына пачаў маліцца. Аб тым, што яму удалося ўбачыць у туто почті, ён падбізнеса расказаў тагачаснаму шклоўскому святару айцу Уладзіміру.

Шклоўская старажылі сцвярджаюць, што ў 50-х гадах на будынку храма яшчэ знаходзілася нават шыльда, якая паведамляла, абы архітэктурнай каштоўнасці збудавання. Але дзесяцьці ў пачатку 60-х гадоў царкву ўзварвалі. Тагачаснаму кіраўніцтву напрыканцы 50-х гадоў вельмі карцела ўсё знішчыла, што не адпавядала "истинно рускай истории". Гэта зразумела, калі пазнаёмішся з асобнымі архіўнымі дакументамі Дзяржынага архіву Магілёўскай вобласці. Як прыклад, гісторыя замаху на славуты касцёл кармелітаў у горадзе Мсціславе ў 1959 – 1962 гадах. Дакумент паведамляе, што архітэктурна будынка (Мсціслаўскі касцёл) і роспісы "не маюць гістарычнай каштоўнасці для беларускага народа і яго нацыянальнага развіцця". І гэта напісаны пра найцікавейшы помнік архітэктуры барока і ракако рэспубліканскага значэння, храм, які заладзены яшчэ ў 17 стагоддзі і рэканструяваны вядомым архітэктарам I. Глаубіцам. І чытаєм далей: "...У сувязі з выказанымі абставінамі нямэтазгодна трymаць на ўліку, як помнік архітэктуры ... падлягае

Уваскрасенская царква, 1945 год. Малюнак Абрама Налівай.

зняцю". Подпіс: Упаўнаважаны савета па справах рэлігійных культаў пры Савеце міністраў СССР пры Магілёўскім аблвыканкаме К. Вярбіцкі". Прыкладна так напэўна і была знішчана Уваскрасенская царква ў Шклове, якая таксама не адпавядала "рускай истории".

Аб тым, як выглядала Уваскрасенская царква, успамінае жыхарка вёскі Загор'е Марцянкова Марыя Андрэеўна. Яна распавядала, што ў храме знаходзіліся дзве калоны, на якіх знаходзіліся фрэскі з выявамі ў поўны рост Мікалая Цудатворца і прарока Іллі. Таксама была распісана алтарная частка, іканастас выраблены з дрэва. У нутры купала-барабана знаходзілася фрэска "Недрманное Око Спасово" і выявы чатырох святых евангелістў: Мацвея, Іаана, Лука і Марка. У вокнах знаходзіліся розна-каляровыя вітражы, а падлога царквы была мармуровая. Левая частка (прыдзел) храма была асвечана ў гонар Нараджэння Багародзіцы. Тут знаходзілася фрэска з выявай "Страшны суд", а калі памянальнага стала знаходзілася распісце Ісуса Хрыста. Правы придел з фрэскай "Спас на водах" быў асвечаны ў гонар Мікалая Цудатворца. Побач з храмам была драўляная званіца, на якой знаходзілася шэсць званоў. Доўга, амаль да

70-х гадоў, абрэз Мікалая Цудатворца з гэтага храма на рэлігійныя святы пераносілі ў наваколлі з хаты ў хату. Між тым, старажылы Шклове, да гэтага часу памятаюць, што раней царква была ўніяцкай і згадваюць "старую назыву" - Святых Пятра і Паўла. Не згасла ў беларусаў і мара пра аўяднанне хрысціян. Прайшло больш за два дзесяцігоддзя як Уніяцкая (грэcka-каталіцкая) супольнасць афіцыйна аднавіла сваю прысутнасць на Беларусі.

Дзякуючы Абраму Налівай, больш вядомаму як Анатоль Аляксандравіч Налівай, захаваўся знешні выгляд царквы. Чалавек неверагоднага лёсу. Яўрэй па маме, беларус па бацьку і адначасова ўнук шклоўскага праваслаўнага святара Філіпа Налівай па мянуццы "Поп-маслёнка". Менавіта дзед у 1941 годзе ўратаўшы сваю наявістку і маленькага Абрама за паўгадзіны да таго, як нямецкія карнікі ўжо вялі калону мясцовых яўрэяў на расстрэл. Святар змог пераканыць яшчэ здзіўленых хрысціян, што ў яго не можа быць унук-яўрэй. І вось у 1945 годзе, яшчэ будучы падлёткам, Абрам зрабіў мальонак храма, які зараз захоўваецца ў Шклоўскім раённым гісторычна-краязнаўчым музее.

У верасні 2008 года Абрам Налівай, ужо вядомы мастак, наведаў

родныя мясціны. Захоўваючы памяць пра свайго дзеда Філіпа Налівай, памяць пра жудаснью падзеі пачатка вайны, ён перадаў Спаса-Праабражэнскай царкве Шклова чатыры абрэзы. Абрэзы напісаны ў даволі родкім старадаўнім стылі. Менавіта гэтага кірунку напісання абрэзу, прытымліваўся ў свой час і яго дзед айцеп Філіп. З'яўляючыся сынам двух народу, беларускага і яўрэйскага, Абрам Налівай стаў не толькі вядомым мастаком, але і выканаўцам старадаўніх яўрэйскіх канцэрскіх спеваў, самыя раннія з якіх адносяцца да 16 стагоддзя.

У 2003 годзе на месцы былога храма (зараз вуліца Замкавая) праводзіліся археалагічныя даследванні навукоўцамі з Акадэміі навук Беларусі пад кіраўніцтвам прафесара, доктара гістарычных навук Вольгі Ляўко. Быў закладзены шурф на плошчы 8 квадратных метраў з унутранага боку на паўднёва-усходнім участку храма. Навукоўцы выявілі манеты першай паловы сярэдзіны 17 стагоддзя, рэшткі пліткавай падлогі, вялікую колькасць цвікоў і металічных пласцін, якія нагадваюць прыстасаванні да трунаў. Драўляныя вуглі, якія знаходзіліся амаль на ўсей плошчы распрацоўкі, сведчылі аб адбыўшымся тут пажары. Амаль на ўзроўні мацерыка быў выяўлены трох пахаванні. Як лічаць навукоўцы, верагодней усяго гэтыя пахаванні належалі да часу, калі тут знаходзілася яшчэ драўляная царква да пажару 1690 года.

Па-ранейшаму на месцы былога храма ўзвышаўся курганы. Безумоўна, гэта не адзінае месца былога храма ўніяцкага асяродка Уніі на Шклоўшчыне. Таксама ў невялікай адлегласці знаходзіцца курганы былога касцёла і кляштара каталіцкага ордэна Дамініканцаў, а праз штучны роў, бліжэй да ракі Днепр, некалі мясціўся старажытны замак. Усе гэтыя мясціны патрабуюць далейшых навуковых даследванняў.

У Шклоўскім раёне, прыблізна адначасова з будынкам Уваскрасенскай царквы, быў знішчаны і вельмі касцёл Найсвяцейшай Дзевы Марыі ў вёсцы Фашчайка. Пасля знішчэння храма, ў Фашчайцы, як і над Уваскрасенскай Царквой, нібыта з'яўляўся образ Божай Маці, якая плачала. Шмат каго ўсхвалявалі тады гэтыя падзеі. Праз пэўны час ў раённай газете "Ударны фронт" з'явіўся артыкул Яўгена Меркушэвіча-Саськаўскага пад назвай "Рэаквію Фашчайскому касцёлу". Аўтар з смуткам і горыччай распавядаваў пра мясцовую святыню, знішчэнне якой, на яго думку, стала вялікай духоўнай страйтай мясцовых людзей. Ён піша: "Прайшоў праз лясок і ўбачыў вялізную кучу цэглы і смеця – гэта былі руіны касцёла. Вёска Фашчайка выдалася не той. Стаялі маленькія, жабрацкія хацінкі, пуні, хадзілі куры, мычэлі каровы, снавалі людзі. Але гэта здавалася шэрым, змрочным, бессэнсоўным і нікому непатрэбным. Я заплакаў...". На прыканцы артыкула аўтар піша вершаваныя радкі:

*И я прошу: прости нас, Боже,
Мы в чем-то виноваты тоже,
Что не смогли тот храм спасти.
Прости нас, Господи, прости.*

Этую людскую споведзь можна лічыць як рэквіем усім хрысціянскім святыням знішчаным на Шклоўшчыне.

Фотаздымак наваколля Рыжскавіч у час веснавога разліву ракі Днепр у пачатку 50-х гадоў 20 стагоддзя. Добра бачны будынак Уваскрасенскай царквы.

Гісторыя ўніяцкай царквы на Лідчыне

Грэка-каталіцкая парафія святапакутніка Язафата ў Палацку выдала кнігу Леаніда Лаўрэша з Ліды "Грэка-каталіцкая (уніяцкая) Царква на Лідчыне". Кніга вышла пад рэдакцыяй прафесара Гарадзенскага юніверсітэта імя Янкі Купалы, доктара гісторычных навук С. В. Марозавай.

У прадмове ад рэдактара гаворыца:

"Нам час-

та здаецца, што гісторыя робіцца ў сталіцах і буйных палітычных, культурных, рэлігійных цэнтрах. На матэрыяле аднаго кутка Беларусі Леанід Лаўрэш паказвае, як нашыя продкі - ад князёў і царкоўных епархай - да сялян і шараговых святароў "круцілі" гэта кола гісторыі.

Аўтар у сваёй працы на шматлікіх фактах раскрывае царкоўна-эрлігійныя працэсы, якія адбываліся на Лідчыне ў кантыксе аналагічных уходніх-еўрапейскіх працэсаў. Спачатку падаюцца малавядомыя сюжэты і факты аб распаўсюджванні хрысціянства ў краі. Далей паказана выспяванне ідэі царкоўнай уніі ў Вялікім Княстве Літоўскім, стварэнне і дзеянасць у Лідскім павеце ў XVII-XVIII ст. ўніяцкіх прыходаў і базыльянскіх манастыроў. Потым адлюстраваны падзеі рэформавання і ліквідацыі ў першай палове XIX ст. ўніяцкай царквы на Лідчыне. Завяршае працу сюжэт пра аднаўленне ўніяцкіх прыходаў у канцы XX ст. і іх сучаснае жыццё. Побач са штодзённасцю і мікрагісторыяй у кнізе прысутнічае і "вялікая" гісторыя: у людскіх дзеях, гісторычных постасцях, гісторыка-культурных рэліквіях.

Аўтар не абыходзіць увагай некаторыя дыскусійныя пытанні далёкай мінуўшчыны, якія не страцілі сваёй актуальнасці і сёння: аб часе заснавання Маламажэйкаўскай царквы-цвердзі, аб адносінах святара з Дзікушак - бацькі Іосіфа Сямашкі - да сыновай палітыкі ліквідацыі ўніяцкай царквы.

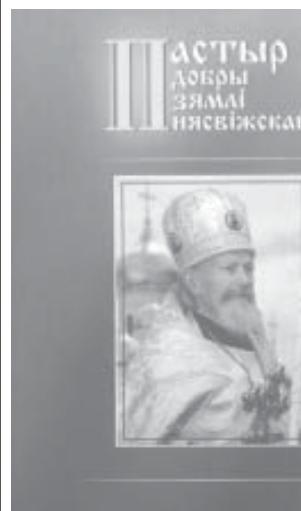
Кніга напісана на аснове багацейшага фактычнага матэрыялу, вышуканага Леанідам Лаўрэшам, як правіла, з недаступных шырокаму чытачу крываці і літаратуры XIX-XX ст. Большасць гэтых выданій з'яўляюцца бібліографі-

Леанід Лаўрэш

Грэка-каталіцкая (уніяцкая) Царква на Лідчыне

ПАСТЫР ДОБРЫ ЗЯМЛІ НЯСВІЖСКАЙ

«Жыві так, як быцікам бы табе сёняня памерці; дзеянічай так, як быцікам ты вечна жыць будзе!»

Кірыл,
епіскап Мелітопольскі

У менскім выдавецтве "Чатыре четверты" стараннямі прыхаджан нясвіжскай Свята-Георгіеўскай царквы вышла кніга "Пастыр добры зямлі нясвіжскай. Жыцця і прапаведзі. Успаміны сучаснікаў", прысвечаная памяці пратаярэя Дзімітрыя Хмеля. Укладальнік кнігі Валяніца Шчарбакова.

У прадмове пазначана: "Наша жыццё пабудавана так, што мы ўвесе час павінны рабіць выбар — паміж дабром і злом, святым і цемрай, верай і нявер'ем. І ад гэтага выбару будзе залежаць не толькі наш лёс, але і лёс тых, хто прыйдзе пасля."

На Нясвіжчыне нямала людзей, з якіх хацелася ўзяць прыклад, на каго могуць раўніца прадстаўнікі розных пакаленняў. Думаю, ніхто не стане спрачца, калі я ў першую чаргу ўзгадаю ганаровага грамадзяніна горада Нясвіжа, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны, былога настаяцеля Свята-Георгіеўскага храма пратаярэя Дзімітрыя Пятровіча Хмеля. Аб высокіх маральных якасцях гэтага чалавека, абы яго вялікім подзвігу слу-

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная камегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі, Юля Карчагіна, Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубятка, Алеся Петрашкевіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслав Суднік,

Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/>

<http://pawet.net/>

жэння Богу і людзям сведчаць шматлікія матэрыялы ў раённым і рэспубліканскім друку, дакументальныя фільмы, рэдыёперадачы, а таксама ўспаміны тых, хто быў побач са святаром і ў хвіліны ганення на царкву, і ў хвіліны ўсеагульнага шанавання.

Пра бацюшку Дзімітрыя пісалі многія: прафесійныя журналісты і аматары, настаўнікі і іх вучні. Пісалі і пра яго жыццёў лёс, і пра перажытае ў ваеннае ліха-

ліце. А сам святар найбольш клапаціцца, каб "ніхто не адышоў ад яго пакрыўданым".

Гэтыя слова — жыццёвае крэда дарагога несвіжанам і ўсім, хто яго ведаў, пастыра, якія, як духоўны запавет, перадаў яму былы камандзір Мікалай Іванавіч Крылоў, таксама сын святара...

... Айцец Дзімітрый — чалавек высокай духоўнасці і веры, якая здольна змяніць лёс, паказваць ўсім дарогу да Бога, да Храма, да Вечнасці. У гэтым можа ўпэўніца кожны, хто прачытае гэту кнігу."

Нясвіжскай легендай стала сіяроўства нясвіжскага бацюшкі Дзімітрыя Хмеля з нясвіжскім ксендзам Гжэгажам Каласоўскім. Вось як распавядаў пра гэта сам бацюшка:

— Першая наша сустрэча з ксендзом адбылася тут у далёкім 1957 годзе. Я прыехаў у Нясвіж, адслужыўши перад гэтым 8 гадоў у Лагойску, і ведаў, што тут ёсьць паважаны каталіцкі святар па прозвішчы Каласоўскі. Іду аднойчы ў паштартны стол, а наступрач мне, па другім баку вуліцы, — ксендз. Я павіншаваў яго і адразу пытана: "Айцец, мы з вамі, я два вокі: глядзім у адзін бок, а адзін другога не бачым? Як далей будзем?". Ксендз усміхнуўся, перайшоў на мой бок, і мы падалі адзін другому руку. З того часу моңа падружыліся. Сустракаліся часта, хадзілі адзін да другога ў госці — на святы, на дні нараджэння, і нам заўсёды было абы чым успамінаць — я прайшоў вайну з III Беларускім фронтом ад Віцебска аж да Усходняй Прусіі, быў ранены, куля і сёняня сядзіць у пазваночніку, а ксендз, не тоячыся, расказваў, якім рэпрэсіям падвяргаліся святари тут. Кожную мінуту я мог загінуць, бо быў франтавы салдат (святар стаў ужо пасля вайны), а салдат Хрыста Каласоўскі мог загінуць тут — ці ад нямецкай кулі, ці ад савецкай... Бомбы і снарады падалі, не выбіраючы,

ку, насупраць хаты ксендза Каласоўскага, сядзеў упаўнаважаны па справах рэлігіі аблыканкамі і бачыў, як пад вечар паняслі да Каласоўскага на руках немаўля. І што вы думаецце — не паспелі кумы выйсці на вуліцу, як у ксендза забралі рэгістрацыйную даведку, якая давала права на аказанне душпастырскіх паслуг. Разгублены, прыходзіць да мяне Каласоўскі, расказвае. А як яму дапамагчы, як тую даведку назад забраць? І пaeхай ў Мінск, у Савет Міністраў. Знайшоў паграбніка бінет, а ў мяне там са здзекам пытана: "Вы да біскупа ці да архірэя?". "Я не прыехаў да вас жартаваць, — адказаў. — Ці вы яшчэ не разумееце, што нарабілі? Вось гэты чалавек (і я дастаў з партфеля фотапартрэт Маршала Савецкага Саюза, галоўнакамандуючага ракетнымі войскамі, намесніка міністра абароны Мікалай Іванавіч Крылов, які ў вайну камандаваў 5-й арміяй, і з якім я быў асаўбіта знаёмы, а пасля падтымліваў перапіску) даручыў мне будаваць добрыя адносіны паміж людзьмі. А цяпер я напішу яму, што перашкаджае рабіць гэта". Пасля такої заявы ніхто з прысутных не задаў мне ніводнага пытання, і дакумент, па якім я прыбыў, вярнулі адразу. Дарэчы, маршал Крылов сам быў сынам

ты скажаш Хрысту? Што ваўкі набеглі, авечак разагаалі, а ты адзін уратаваўся? А калі Хрыстос адкажа — навошта мне такі пастыр? Падумай, браце, у Польшчы, напэўна, знайдзеца табе месца ў парафіі, але гэтыя твае авечкі..." Каласоўскі падумай і свае вузлы развязаў. У 80-я гады ў Мінск па запрашенні царкоўных уладаў прыязджаў з Польшчы кардынал Юзаф Глемп і, вяртаючыся да дому, заехаў у Нясвіж да Каласоўскага. З удзелам высокага госця адбылася святая імша, пачалі збиратца на абед, і я вырашыў ісці дадому: чаго буду ім перашкаджаць? А тут ляціць за мною захрысціян: вярніцеся, бацюшка, вярніцеся, Глемп наказаў! Я вярнуўся.

Кардынал Глемп пасадзіў з аднаго боку мяне, з другога — Каласоўскага і пытае: «Як між сабою дружыце?». А я — жартам: ««Кохаем» адзін другога!». «О, так, — уздадаваўся кардынал. — Так мусіць быць!»

Дзе знайсці кнігу?

Пра гэта ведаюць у Нясвіжскай раённай бібліятэцы.

Наші кар.

На здымках: бацюшка Дзімітрый Хмель, можа адзіны святар у Беларусі, які настіў на святарскай расе баявія ўзнагароды, у тым ліку медалі "За адвагу" і "За баявія заслугі".

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісана да друку 30.04.2012 г. у 10.00. Замова № 950.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпісі: 1 мес.- 3100 руб., 3 мес.- 9300 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.